

Yeni Belgeler Işığında İbrahim Şinâsî'nin Mehmed Emin Âli Paşa ile Münasebetlerinin Erken Dönemi

Ebuzer Karaaslan*

Araştırma Makalesi

* Sorumlu Yazar,
Dr., İçişleri Bakanlığı,
Ankara/TÜRKİYE
ebuzerkaraaslan@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5623-4530

Geliş: 4 Temmuz 2024
Kabul: 15 Ekim 2024
Yayın: 10 Kasım 2024

Bu çalışma ön inceleme sürecinde ve yayımlanmadan önce iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Bu çalışma, Tanzimat Devri'nin siyasî ve entelektüel manada simgesel değere sahip şahsiyetlerinden Mehmed Emin Âli Paşa ile İbrahim Şinâsî arasındaki münasebetlerin erken dönemine dair Osmanlı arşivlerinden edinilen ve bu vesileyle ilk kez yayımlanan belgeler üzerinden söz konusu ikili arasındaki ünlü münaferetin kökenine dair çelişkiler ile belirsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın yöntemi doküman analizine dayanmakta ve bu kapsamda arşiv belgelerinin yanı sıra birincil kaynaklar ile araştırma ve inceleme eserlerinden yararlanılmaktadır. Çalışmada, iki şahsiyet arasında düşmanlıktan evvel müspet münasebetlerin bulunduğu; Şinâsî'nin Paris yıllarında söz konusu münasebetlerin gelişmeye devam ettiği ve bunun zamanla bir himaye ilişkisine dönüştüğü hususları ilk kez ortaya çıkarılmaktadır. Öte yandan çalışmada Şinâsî'nin devlet tarafından Paris'e gönderildiği tarih kesin olarak belirlenmekte ve kendisinin ilk ve tek Fransızca el yazısı örneği sunulmaktadır. Ayrıca Şinâsî'nin gençliğinde bürokraside hızla yükselmeyi arzuladığı ve bu doğrultuda ısrarlı girişimlerde bulunduğu tespit edilmekte; son olarak kayıp eserlerinden "Sarf Mecmuası"na dair önemli yeni bilgiler gün yüzüne çıkarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Siyasî Hayatı, Tanzimat Devri, İbrahim Şinâsî, Mehmed Emin Âli Paşa, Himaye.

The Early Period of İbrahim Şinâsî's Relations with Mehmed Emin Âli Pasha in the Light of New Documents

Research Article

* Responsible Author,
Dr., Ministry of Interior,
Ankara/TURKIYE
ebuzerkaraaslan@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5623-4530

Received: 4 July 2024
Accepted: 15 October 2024
Published: 10 November 2024

This paper was checked for plagiarism using iThenticate during the preview process and before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

ABSTRACT

This study examines the early stage of the relationship between Mehmed Emin Âli Pasha and İbrahim Şinâsî, two of the most prominent political and intellectual figures of the Tanzimat Era. The aim of the study is to eliminate the contradictions and uncertainties regarding the origin of the mutual hatred between Âli Pasha and Şinâsî through documents extracted from the Ottoman archives. The research method is document analysis; in this context, the author has utilized archival documents, primary sources, and research and review works. The study reveals for the first time that there were amicable relations between the two characters before their hostility, that these relations continued to evolve during the years Parisians of Şinâsî and eventually became a patronage relationship. On the other hand, this text provides information on the exact date when Şinâsî was sent to Paris by the state and includes his first and only sample of French handwriting. Furthermore, it has been ascertained that Şinâsî had a fervent desire to advance rapidly within the bureaucracy in his youth and diligently endeavored to attain this objective; finally, noteworthy and fresh revelations about "Sarf Magazine", one of his missing works, have been brought to light.

Keywords: Turkish Political Life; Tanzimat Era; İbrahim Şinâsî; Mehmed Emin Âli Pasha; Patronage

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Karaaslan, E. Yeni Belgeler Işığında İbrahim Şinâsî'nin Mehmed Emin Âli Paşa ile Münasebetlerinin Erken Dönemi. *History Studies* 16, no. 4 (2024): 593-613.

Giriş

Tanzimat Devri, dönemin siyasî aktörleri arasındaki münasebetlerin niteliği, mahiyeti, çeşitliliği ve sonuçları açısından mümbit ve ilgi çekici bir devir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahse konu dönemin önde gelen devlet adamlarının geldikleri muhitler ile siyasî fikirlerinin birbiriyle uyuşmaması, kimi zaman aralarında sert münakaşalar ve siyasî rekabetlerin vücut bulması devlet ricali arasında ilk bakışta bir birlik bulunmadığı izlenimi verebilse de dikkatle tetkik edildiğinde söz konusu devlet adamlarının, Tanzimat'ın ruhu ve belki de siyasî gereklerinin bir sonucu olarak imparatorluğun bekâsını temin adına aralarındaki anlaşmazlıkları paranteze almayı başararak bir araya gelebildikleri ve söz konusu ortak gaye uğruna birlikte çalışabildikleri fark edilmektedir¹. Tanzimat'ın yukarıda sözü edilen siyasî atmosferine karşın söz konusu devirde uzun yıllar Sadrazamlık ve Hariciye Nazırlığı vazifelerini üstlenmesi sonucu adı Bâbîâli ile adeta özdeşleşmiş kudretli ve dirayetli devlet adamlarından Mehmed Emin Âli Paşa ile entelektüel içerikli çalışmalarıyla devrin edebiyat, sanat, fikir ve basın gibi alanlarına damgasını vurmanın yanı sıra kendisinden sonra gelen pek çok fikir adamı ile edebiyatçıyı etkileyen Osmanlı aydınlarından İbrahim Şinâsî arasında dönemin nev-i şahsına münhasır ruhu ve siyasî yapısına uygun düşmeyen sıra dışı bir ilişki geliştiği anlaşılmaktadır. Kendi şahsiyetlerinde Tanzimat'ın adeta ete kemiğe büründüğü, dolayısıyla devrin simgesel değere haiz bu iki isminin, dönemin siyasî cepheleşmesinin de tetiklediği bir dizi gelişme sonucunda birbirlerine özel türden bir nefret ve düşmanlık geliştirdiği fark edilmektedir. Bununla birlikte söz konusu nefret ve düşmanlığın iki tarafa da bir yarar sağlamadığını ve devrin iç siyasî portresine olumsuz yansımalarının bulunduğunu ilave etmek gerekir. Nitekim Şinâsî'yi "üstat"² olarak kabul eden Tanzimat Devri genç aydın kuşağının dönem içinde Âli Paşa ve iktidarına yönelik giderek artan hoşnutsuzluğu ve siyasî muhalefesinde de Şinâsî gibi yetenekli bir Osmanlı aydınının parlak bir siyasî-bürokratik kariyer yapma imkânından mahrum bırakılmasında³ da söz konusu münaferet ve düşmanlığın önemli etkilerinin bulunduğu düşünülmektedir.

Şinâsî'nin ömrünün son yıllarında yakınında bulunmakla kalmayıp ilgisine mazhar olan, ölümünden sonra da onun hakkında kaleme aldığı yazıları dolayısıyla kendisi hakkındaki bilgilerin ana kaynaklarından biri konumunda bulunan dönemin gazeteci ve edebiyatçılarından Ebüzziya Tefvik Bey söz konusu münaferetin köklerinin eskilere, Şinâsî'nin Paris'te tahsil gördüğü yıllara dayandığı, Şinâsî'nin İstanbul'a dönüşünde de bu düşmanlığın devam ettiği, Şinâsî'nin Meclis-i Maârif ile Encümen-i Dâniş'ten ihraç edilmesine bu kadim nefretten beslenen düşmanlığın neden olduğu ve arka planında Âli Paşa'nın, Şinâsî'nin yeteneklerini kıskanan olumsuz kişilik özellikleri ile Şinâsî'nin siyaseten Âli Paşa'nın karşısında bulunmayı tercih eden tavrının etkilerinin bulunduğu konusunda izahatları bulunmaktadır⁴.

Bu noktada Ebüzziya Tefvik Bey'in Âli Paşa ile Şinâsî arasındaki münaferete konu izahatlarında tashihe muhtaç pek çok önemli hususun bulunduğunu ve bugüne değin söz konusu hususların bir bölümünün çeşitli vesilelerle ortaya çıkarıldığını hatırlatmak gerekir.

¹ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. (İstanbul: Hil Yayınları, 1987), 179.

² Mithat Cemal Kuntay, *Namık Kemal, devrinin insanları ve olayları arasında*. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 1/377-378.

³ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğuşu*. Çeviren Fahri Unan vd. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), 282.

⁴ Ebüzziya Tefvik, *Yeni Osmanlılar tarihi*. Sadeleştiren: Şemsettin Kutlu (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973), 223; Ebüzziya Tefvik, *Nümûne-i edebiyât Osmâniyye Osmanlı edebiyatı düzyazı antolojisi*. Hazırlayan: Furkan Öztürk (İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2015), 216-217.

İlk olarak Şinâsî'nin sakalını tıraş etmek suretiyle işe gelmesi dolayısıyla memuriyetten ihraç teklifini içeren sadaret tezkiresinde Ebüzziya'nın iddia ettiği gibi Şinâsî'nin "Rütbesinin ref'i, maaşının kat'i, memuriyetinden def'i" şeklinde "lüzumsuz ve yersiz nesir kafiyesi"⁵ bulunmamakta, bunun yerine "ref-i rütbe ve kat-ı maâşıyla berâber Meclis-i me'mûriyetinden ihrâcî"nın teklif edildiği görülmektedir⁶. Dolayısıyla Ebüzziya'nın evvela söz konusu uydurma kafiye üzerinden Âli Paşa hakkında ileri sürdüğü olumsuz yargılar en azından bu bağlamıyla boşa çıkmaktadır.

İkinci olarak Ebüzziya, Şinâsî'yi Paris dönüşünde Meclis-i Maârif'e aza yapanın Reşid Paşa olduğunu⁷ ifade etmesine karşılık bu bilgi de fahiş bir hata içermektedir. Zira Şinâsî'nin İstanbul'a döndükten sonra Meclis-i Maârif'e üye olarak atandığına ilişkin bilgi doğru olmakla birlikte bu atamayı içeren sadaret tezkiresinin tarihi 3 Temmuz 1855, tezkirenin altındaki irâde-i seniyyenin tarihi ise 4 Temmuz 1855'tir⁸. Dolayısıyla Şinâsî'nin ilgili memuriyete resmen atandığı bu tarihte sadaret makamında Reşid Paşa değil, Âli Paşa bulunmaktadır⁹. Dolayısıyla Şinâsî'nin Meclis-i Maârif'e atanmasını gerçekleştiren kişinin Reşid değil, Ebüzziya Tevfik Bey'in iddiasına göre kendisiyle olan münafereği eski zamanlara giden Âli Paşa olduğunu ortaya koymak gerekir.

Üçüncü olarak Ebüzziya'nın, meselenin mahiyetini ifade ederken görece tarafsız bir pozisyonda bulunmayı tercih etmek yerine açıkça Şinâsî'den yana bir tavır takındığı görülmekte, dolayısıyla söz konusu münafereğin tüm sorumluluğunu Âli Paşa'nın omuzlarına bırakmaya gayret gösterdiği fark edilmektedir¹⁰. Oysa yine kendisinin de aktardığı üzere söz konusu münafereği ve düşmanlığın şiddetinin arttığı bir dönemde Şinâsî'nin, şair vasfıyla kaleme aldığı beyitlerde doğrudan isimlerini kullanmak suretiyle devrin Hariciye Nâzırı Fuad Paşa ile siyaseten Âli Paşa cephesinde konumlanan Şeyhülislam Ârif Efendi'ye yönelik hakaretimiz ifadeler kullanmaktan çekinmediği görülmektedir. Söz konusu beyitlerde bizzat isimleri verilmek suretiyle Fuad Paşa yalancılık ve riyakarlıkla, Ârif Efendi ise cahillik ve noksan akılla itham edilmektedir¹¹. Ayrıca Şinâsî'nin *Müntehabât-ı Eşâr'ım* adlı şiir kitabının *Hezeliyyât* ve *Hicviyyât* bölümünde ismini kullanmadan Âli Paşa'yı da hedef alan hakaret içerikli beyitler kaleme aldığı, söz konusu beyitlerde paşayı kibirli, hilekâr, fitneci ve gösterişçi olmakla suçladığı anlaşılmaktadır¹².

⁵ Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, 223.

⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) İrâde- Meclis-i Mahsus (İ. MMS.), 8/312. (16 M 1273/16 Eylül 1856.); Ziyad Ebüzziya, *Şinasi*. Yay. Haz. Hüseyin Çelik (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), 107-109.

⁷ Tevfik, *Nümûne-i edebiyât Osmâniyye Osmanlı edebiyatı düzyazı antolojisi*, 216-217.

⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) İrâde-Hariciye (İ. HR.), 322/20941. (17 L 1271/3 Temmuz 1855).

⁹ Kemal Beydilli, "Âli Paşa, Mehmed Emin", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 2:425; Selim Kunalalp, *Son dönem Osmanlı erkân ve ricalı (1839-1922), prosopografik rehber*. (İstanbul: İSİS, 1999), 1.

¹⁰ Tevfik, *Yeni Osmanlılar tarihi*, 223; Tevfik, *Nümûne-i edebiyât Osmâniyye Osmanlı edebiyatı düzyazı antolojisi*, 216-217.

¹¹ Şinâsî, *Şinasi, bütün eserleri*. Hazırlayan: İsmail Parlatur ve Nurullah Çetin (Ankara: Ekin Kitabevi, 2005), 50; Ebüzziya Tevfik, *Nümûne-i edebiyât Osmâniyye*. (Konstantiniye: Matbaa-i Ebüzziya, 6. Basım, 1329), 228; Ahmed Râsim, *Matbû'ât tarihine medhal ilk büyük muharrirler'den Şinâsî câmi' ve mürettibi: Ahmed Râsim 1927*. Hazırlayan: Ferhat Korkmaz (Ankara: Detay Yayıncılık, 2016), 21; Ahmet Hamdi Tanpınar, *19'uncu asır Türk edebiyatı tarihi*. (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 7. Basım, 1988), 184.

¹² Şinâsî, *Divan-ı Şinâsî*. Yayına Hazırlayan: Ebüzziya Tevfik (Konstantiniyye: Matbaa-i Ebüzziya, 4. Basım, 1303), 85; Şinâsî, *Şinasi, bütün eserleri*, 49; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son sadrazamlar*. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Basım, 1982), 1:33; Ebüzziya, *Şinasi*, 130-131.

Gerekçesi ve arka planı ne olursa olsun, dönemin siyasî ve hukukî koşulları baz alındığında Şinâsî'nin bir devlet memuru olarak şiir dili üzerinden dönemin Sadrazamı, Hariciye Nâzırı ve Şeyhülislam'ını hedef alan bu sıra dışı tavrının lüzumundan fazla cüretkâr bir karaktere sahip olduğunu, dolayısıyla söz konusu tavra kayıtsız kalınmayacağı gibi karşılıksız da bırakılmayacağını kabul etmek gerekir. Dolayısıyla yüzeysel bir soruşturmayla dahi söz konusu münaferetin ortaya çıkması ve/veya gelişmesinde Âli Paşa'nın ileri sürülen şahsî kusurlarının¹³ yanı sıra Şinâsî'nin de payına düşen bir sorumluluğun bulunduğu anlaşılmaktadır.

Dördüncü olarak Ebüzziya Tevfik Bey'in aktardıklarından Şinâsî'nin yine Reşid Paşa vasıtasıyla aralarında Âli ve Fuad Paşaların bulunduğu Encümen-i Dâniş'e aza olduğu anlaşılmaktadır¹⁴. Oysa bunun da diğerleri gibi hatalı bir bilgi olduğunu ifade etmek gerekir. Şöyle ki, Şinâsî hiçbir zaman Encümen-i Dâniş azalığından ihraç edilmemiştir. Zira kendisi hiçbir zaman bu kurulun azalığına getirilmemiştir¹⁵. Söz konusu husus kurulun üye listesine bakıldığında kendisini açık bir biçimde ortaya koymaktadır¹⁶. Bu noktada Şinâsî hakkında temel kaynaklardan biri sayılan Ebüzziya Tevfik Bey'in Âli Paşa ile Şinâsî arasındaki münaferete dair zikrettiği hususlar üzerine yüzeysel bir araştırma yapıldığında dahi pek çok bilgi yanlışının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum Âli Paşa ile Şinâsî arasındaki münaferetin kökeni, nedeni/nedenleri, düzeyi ve sonuçları üzerine daha ciddi tetkikler yapılması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışma, yukarıda ifade edilen hususlar doğrultusunda Şinâsî'nin Âli Paşa ile münasebetlerinin erken dönemine odaklanmak ve söz konusu dönemde ikilinin münasebetine dair yeni belgeleri araştırmanın çerçevesine dahil etmek suretiyle söz konusu münaferetin kökenine dair çelişkiler ile belirsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Araştırma yöntemi olarak doküman analizine dayanan çalışma kapsamında arşiv belgelerinin yanı sıra birincil kaynaklar ile araştırma ve inceleme eserlerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Reşid Paşa ile Âli ve Fuad Paşalar arasındaki siyasî rekabetin etkileri ile Şinâsî'nin Meclis-i Maârif'e atanması sürecine dair çelişkilere dikkat çekilecek, ardından Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde gerçekleştirilen titiz bir taramanın sonucunda bulunan ve ilk kez bu çalışmada yayımlanacak olan Şinâsî'nin Paris'ten İstanbul'a gönderdiği Türkçe ve Fransızca mektuplar ile bu mektuplara dair değerlendirmelere yer verilecektir. Sonrasında Şinâsî'yi taltif ettiren kayıp eserine dair yeni bilgi ve belgeler ile bu bilgi ve belgelere dair değerlendirmeler paylaşılmak suretiyle çalışma sonlandırılacaktır.

1. Reşid Paşa ile Âli ve Fuad Paşalar Arasındaki Siyasî Rekabet

Mehmed Emin Âli Paşa ile İbrahim Şinâsî arasındaki düşmanlık ve münaferetin, devrin önemli siyasî cepheleşmesinden önemli ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Mustafa Reşid Paşa ile eski yetiştirmeleri olan Mehmed Emin Âli ve Keçecizâde Fuad Paşa arasında Tanzimat Devri'nde ortaya çıkan ve yıllar boyu devam eden iktidar mücadelesinin, çok daha geniş bir çerçevede devrin iç ve dış siyasî portresini etkileyen önemli bir süreci beraberinde getirdiğini ifade etmek gerekir. Sultan Abdülmecid'in 1852 yılında Reşid Paşa'yı sadaret makamından azlederek yerine henüz otuz yedi yaşında bulunan Âli Paşa'yı

¹³ İnal, *Son sadrazamlar*, 37.

¹⁴ Tevfik, *Nümûne-i edebiyât Osmâniyye Osmanlı edebiyatı düzyazı antolojisi*, 216-217.

¹⁵ Bedri Mermutlu, *Sosyal düşünce tarihimizde Şinasi*. (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2003), 33; Server İskit, *Hususî ilk Türkçe gazetemiz "Tercümaniahval" ve Ağâh Efendi*. (Ankara: Ulus Basımevi, 1937), 19.

¹⁶ Kenan Akyüz, *Encümen-i Dâniş*. (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1975), 58-61.

Sadrazam, Fuad Paşa'yı da Hariciye Nâzırı olarak tayin etmesi, Reşid Paşa ile Âli ve Fuad Paşa arasında yıllar boyu devam eden ve giderek derinleşen bir siyasî rekabeti beraberinde getirmişti. Âli Paşa, kendisine ilgili makam teklif edildiğinde eski hamisi Reşid Paşa'nın azli sonrası sadarete gelmeyi münasip bulmadığını, dahası yaşının da henüz kırka ulaşmadığını ileri sürüp vazifeden affını istemesine karşın Sultan'ın "İnşallah bu makamda sakal ağartırsınız." sözleri eşliğindeki ısrarı neticesinde mühür-ü hümayunu almayı kabul etmişti. Paşa'nın, Bâbîâlî'deki merasimin ardından Reşid Paşa'nın Baltalimanı'ndaki yalisına giderek eski velinimetinin eteğini öpmesi ikili arasındaki sıcak ve samimi münasebetlerin devamını sağlayamamış, Reşid Paşa, eski şakirtlerinin iktidarı kendisinin elinden almasının verdiği kıskançlıkla kısa süre içinde onlara karşı siyasî bir rekabete girişmişti¹⁷.

Söz konusu iktidar mücadelesinde tarafların birbirlerine karşı farklı avantajlı tarafları bulunuyordu. Reşid Paşa'nın Âli ve Fuad Paşalara karşı en büyük avantajı, kendisinin Sultan II. Mahmud döneminden itibaren Devlet-i Aliyye'de Sadrazamlık ve Hariciye Nazırlığı gibi iki büyük makamda yıllarını geçirmiş, Mısır Sorunu ve Rus tehdidi gibi imparatorluğun bekası için hayati önemi bulunan iki büyük sorunun geçici olarak da olsa devletin menfaatleri ekseninde çözüme kavuşturulmasında büyük katkılar sunmuş, Tanzimat'ın ilanı ve sonrasında on yıllar boyu devam eden reform sürecine rehberlik ederek "Tanzimat'ın kurucusu" olma ayrıcalığını elde etmiş, tecrübeli, yetenekli, saygın ve şöhretli bir devlet adamı olmasıydı. Reşid Paşa'nın eski yetiştirmeleri olan Âli ve Fuad Paşaların henüz eski hamileri ile boy ölçüşecek bir devlet tecrübeleri, saygınlıkları ve başarıları bulunmamasına karşın kendilerinin de söz konusu siyasî rekabette Reşid Paşa'ya karşı farklı üstünlükleri bulunuyordu. Bu bağlamda ikilinin siyaseten en büyük avantajı, Reşid Paşa'nın daha evvel saray damatları olan Mehmed Ali Paşa ile Ahmed Fethi Paşalarla giriştiği iktidar mücadelelerinden yıpranmak suretiyle siyasî saygınlığı belirgin ölçüde zayıflayarak çıkmasıydı. Buna karşılık bahse konu yıllarda Âli ve Fuad Paşalar İstanbul dışındaki vilayetlerde valilik görevlerini icra etmek suretiyle hem tecrübe kazanmış hem de isimleri lekelenmeden yeni döneme geçiş yapmışlardı¹⁸.

Öte yandan Reşid Paşa aracılığıyla imparatorluğun üzerinde etkisi giderek artan İngiliz siyasetine karşılık Âli ve Fuad Paşaların Fransızlar tarafından destekleniyor oluşu, imparatorluğun dış münasebetleri açısından bir denge unsuru oluşturuyor, bu bağlamda Osmanlı'nın kaderinin bütünüyle İngiliz siyasetinin boyunduruğuna mahkûm olmasını önliyordu¹⁹. Dolayısıyla söz konusu ikili, Sultan Abdülmecid'in nazarında Bâbîâlî'de Reşid Paşa'nın iktidarına karşı güçlü bir alternatif teşkil ediyordu. Bahse konu rekabetin ateşinin sönmüldüğü ve tarafların görünürde uzlaşmaya vardıkları 1858 yılı içinde Reşid Paşa'nın

¹⁷ İnal, *Son sadrazamlar*, 7-9; Cavid Baysun, "Mustafa Reşit Paşa", *Tanzimat I, yüzüncü yıldönümü münasebetiyle* içinde., (İstanbul: Maarif Vekâleti, 1940), 723-746; Ebuzer Karaaslan, "Tanzimat, istiklâl ve istikbâl", *Türkiye Günlüğü*, no. 155 (2023): 41.

¹⁸ Taner Timur, *Osmanlı çalışmaları, ilkel feodalizmden yarı sömürge ekonomisine*. (Ankara: V Yayınları, 1989), 210-217; Butrus Ebu Manneh, "Âli ve Fu'ad Paşaların Bâb-ı Âli'deki nüfuzlarının kökleri (1855-1871)", Çeviren Fatih Yeşil, *Tanzimat, değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* içinde., Editör: Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Basım, 2015), 480-485; Halil İnalçık, "Tanzimat'ın uygulanması ve sosyal tepkileri", *Bellekten* 28, no. 112 (1964): 637; Serap Sunay, "Damat Mehmed Ali Paşa'nın hayatı ve siyasi mücadelesi", (Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2015), 287-370; Karaaslan, "Tanzimat, istikbâl ve istiklâl", 41.

¹⁹ Cevdet Paşa, *Tezâkir*. Yay. Cavid Baysun (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953), 1/26; Osman Karlangıç, "Ahmet Cevdet Paşa'ya göre Tanzimat Dönemi Osmanlı devlet ricali", *Tarih ve Gelecek Dergisi* 3, no. 3 (2017): 273; Baysun, "Mustafa Reşit Paşa", 1/745-746.

sadaret makamında gerçekleşen ani ölümü²⁰ sonucunda ise Âli ve Fuad Paşa ittifakı Bâbıâli'yi tamamen ele geçirerek uzun yıllar Tanzimat hükümetlerine hâkim olmayı başarmıştı.

2. Şinâsî'nin Meclis-i Maârif'e Atanması Konusuna Dair Çelişkiler

Reşid Paşa ile Âli ve Fuad Paşalar arasındaki siyasî çekişme yalnızca bahse konu şahsiyetleri ilgilendiren siyasî bir rekabet olarak kalmamış, aynı zamanda devlet bürokrasisini de olumsuz yönde etkileyerek Tanzimat Devri'nde Osmanlı memur sınıfını ikiye bölmüş, bu da bürokrasinin siyasallaşmasını beraberinde getirmişti²¹. Şinâsî'nin de böylesi bir zamanda bürokraside hızla yükselmeyi arzulayan ateşli bir Reşid Paşa taraftarı olarak öne çıktığı, kendisi için kaside kaleme aldığı Reşid Paşa'yı müdafaa konusunda aşırıya kaçarak meseleyi Âli ve Fuad Paşa blokunu açıktan eleştirmeye dek vardığı, bu vesile ile uzun yıllar Sadrazamlık ile Hariciye Nâzirliği vazifelerinde bulunacak olan Âli Paşa'nın hışmına uğradığı ve nefretini kazandığı anlaşılmaktadır. Ancak bu anlatıda kronolojik ve mantıksal birtakım problemler bulunmaktadır. Zira daha evvel de değinildiği üzere Reşid Paşa ile Âli ve Fuad Paşalar arasındaki iktidar mücadelesi Şinâsî'nin Paris'te bulunduğu 1852 yılından itibaren başlamasına karşılık, Şinâsî'nin 1855 yılında İstanbul'a döndükten sonra Âli Paşa'nın teklifiyle Tophâne-i Âmire Mektûbî Kalemindeki katiplik vazifesinden alınarak Meclis-i Maârif'e aza olarak atanması hadisesinde bir tuhafılık bulunduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca ilgili atamayı içeren resmî evraktan, Şinâsî'nin "rütbe-i sâniye sınıf-ı sâni"ne yükseltildiği ve Meclis-i Maârif üyeliği dolayısıyla alacağı yeni maaşının daha evvel Paris'te aldığı 2500 kuruşluk maaşa eşitlendiği ortaya çıkmaktadır²².

Şinâsî ilgili kurula aza olduğu sıralarda Yusuf Kâmil Paşa, Mehmed Rüştü Paşa, Zîver Efendi, Şeyhülislam Ârif Efendi ve Hayrullah Efendi gibi devrin ilim, fikir ve edebiyat dünyasının önde gelen şahsiyetleri bu meclisin üyesi idiler. Bu bakımdan yirmi dokuz yaşındaki Şinâsî, söz konusu meclisin aynı zamanda en genç üyesiydi²³. Ahmed Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım'ın "O zaman Meclis-i Maârif azalığı pek şerefli bir memuriyet olduğundan çok kişi heves ederdi"²⁴ şeklindeki ifadeleri babasının da bir dönem üstlenmiş olduğu Meclis-i Maârif üyeliğinin ne denli prestijli bir memuriyet olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda Âli Paşa'nın, Reşid Paşa'nın himayesinde bulunduğu ve kendisine karşı özel türden bir nefret beslediği ifade edilen Şinâsî'yi Paris dönüşü Meclis-i Maârif gibi prestijli bir kurulun üyeliğine neden atamış olabileceği sorusu üzerine düşünmek gerekir. Zira söz konusu hadise Ebüzziya Tefvik Bey'in, Âli Paşa ile Şinâsî arasındaki münafaretin, Şinâsî'nin 1849-1855 yıllarını kapsayan Paris dönemine dek gittiğine ilişkin iddiası üzerine şüpheler oluşturmaktadır.

Eğer Âli Paşa'nın Şinâsî'ye beslediği düşmanlığın kökeni 1849 yılına dek gidiyorsa, Paşa'nın 1855'te İstanbul'a dönen Şinâsî'nin rütbesini ve maaşını artırıp Meclis-i Maârif gibi saygın bir kurumun azalığına getirmek yerine kendisinden kurtulmayı tercih etmesi beklenirdi. İkinci olarak Reşid Paşa ile Âli ve Fuad arasındaki siyasî rekabetin tarihi de 1852'ye

²⁰ Kemal Beydilli, "Mustafa Reşid Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 31:349.

²¹ İnal, *Son sadrazamlar*, 8.

²² BOA. İ. HR. 322/20941; Mehmet Kaya Bilgegil, *Şair Şinasi hal tercümesi üzerinde küçük bir araştırma*. (İstanbul: İrfan Matbaası, 1972), 14-17.

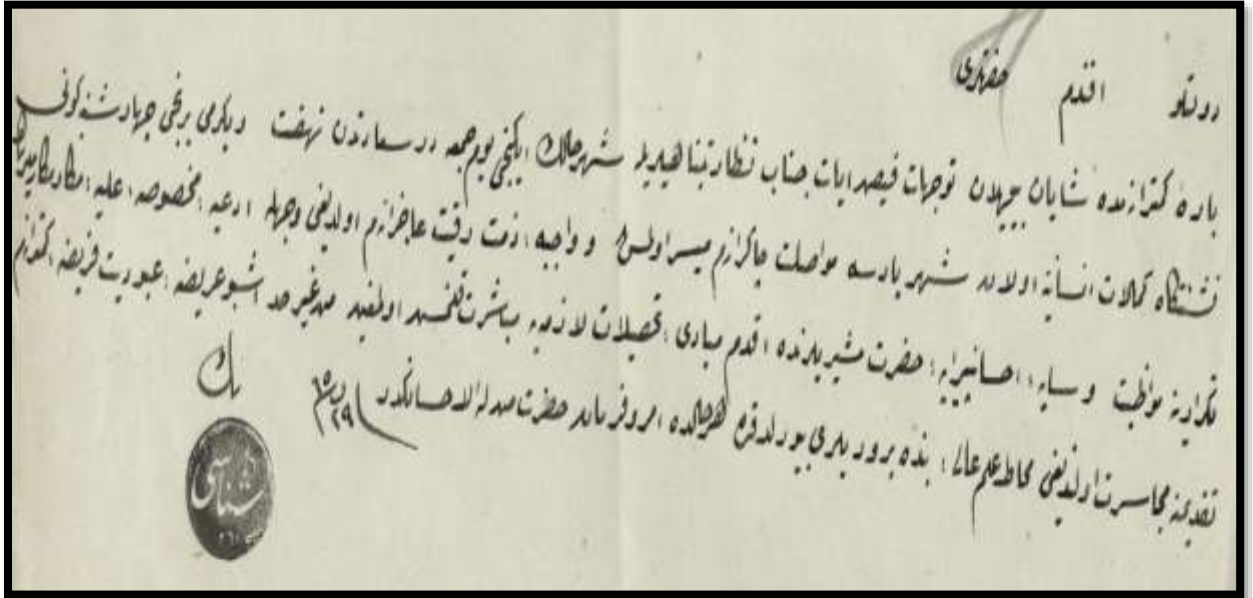
²³ Ebüzziya, *Şinasi*, 105.

²⁴ Fatma Aliye, *Ahmet Cevdet Paşa ve zamanı*. (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1995), 61; Fatma Aliye, *Ahmed Cevdet Paşa ve zamanı*. (İstanbul: Kanâat Kütübhanesi, 1332), 59.

dek uzanıyor ve söz konusu siyasî rekabette Şinâsî açıkça Reşid Paşa'dan bir tavır alıyorsa Âli Paşa'nın, en azından Şinâsî'nin kariyer basamaklarını hızla tırmanmasının önüne geçmesi beklenirdi. Oysa Âli Paşa'nın söz konusu beklentilerin aksine yukarıda da ifade edildiği üzere Şinâsî'nin rütbesi ve maaşının artırılmasının yanı sıra Meclis-i Maârif'e atanmasını temin ettiği anlaşılmaktadır. Bu tuhaf ve çelişkili durumun netliğe kavuşturulabilmesi adına Şinâsî ile Âli Paşa arasındaki münasebetlerin erken döneminin ayrıntılarına arşiv kayıtlarından edindiğimiz yeni belgeler ve bu belgelere dair değerlendirmeler ışığında yeniden odaklanmak gerektiği ortaya çıkmaktadır.

3. Paris'ten İstanbul'a Gönderilen Türkçe ve Fransızca Mektuplar

Şinâsî'ye dair daha evvel yayımlanmış arşiv evrakı arasında kendisinin el yazısıyla birkaç dilekçesi bulunmasına karşın şimdiye dek onun el yazısından çıkmış olmakla birlikte elimize ulaşan bir mektubu bulunmamaktaydı²⁵. Bunun sebeplerinden biri kendisinin az yazan bir karaktere sahip olması ise diğer sebebi, ölümüne yakın artan evhamları neticesinde üzerinde kendi el yazısının bulunduğu tüm kâğıtları yok etmesidir²⁶. Bununla birlikte Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yaptığımız yeni ve titiz bir taramanın sonucunda Şinâsî'nin Âli Paşa ile münasebetlerinin erken dönemine dair bir önceki bölümde ifade edilen belirsizliklerin giderilmesine katkı sunacağı düşünülen üç mektubu bulunmuştur. İlk mektup Osmanlı Arşivi Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemî evrakında kayıtlı olan, İbrahim Şinâsî'nin Paris'ten dönemin Hariciye Nâzırı'na hitaben kaleme aldığı Türkçe bir mektuptur. Söz konusu resmî evrak Şinâsî'nin kendi el yazısıyla yazdığı ve kendi mührünü vurduğu nadir yazılardan olması dolayısıyla ayrıca kıymetlidir. Şinâsî'nin Hariciye Nâzırı'na Paris'e ulaştığını bildirdiği söz konusu mektup ilk kez yayımlanmaktadır:

²⁵ Ebüzziya Tevfik Bey, Nümûne-i Edebiyyât Osmaniyye'sinde Şinâsî'nin Paris yıllarında annesine yazıp gönderdiğini ifade ettiği bir mektubu paylaşmasına (Tevfik, *Nümûne-i edebiyât Osmâniyye*, 249-250; Tevfik, *Nümûne-i edebiyât Osmâniyye Osmanlı edebiyatı düzyazı antolojisi*, 236-238) karşın söz konusu mektubun Şinâsî'nin kendi el yazısıyla kaleme aldığı orijinal sureti bugüne değin bulunamamıştır.

²⁶ Kenan Akyüz, "Şinâsî'nin Fransa'daki öğrenimi ile ilgili bazı belgeler", *Türk Dili* 3, no. 31 (1954), 398.

Devletlû Efendim Hazretleri

Bâde-i kemterânemde şâyân buyrulan teveccühât-ı feyz-âyât-ı cenâb-ı nezâret-penâhîleriyle şehri hâlin ikinci yevm-i cum'a Dersa'âdet'den nehzat ve yirmi birinci çeharşenbih günü neş'et-gâh-ı kemâlât-ı insâniyye olan şehri Paris'e muvâsalat-ı çâkerânem müyesser olmuş ve vâcibe-i zimmet-rıkkıyyet-i âcizânem olduğu vechile ed'iyye-i mahsûsa-i aliyye-i mekârim-kârîlerinin tekrârına muvâzebet ve sâye-i ihsân-pîrâye-i hazret-i müşîrîlerinde akdem mebâdî-i tahsîlât-ı lâzımeye mübâşeret kılınmış olmağın min gayr-ı haddin işbu arîza-i ubûdiyet-farîza-i kemterânem takdîmine mücâseret olunduğu muhât-ilm-i âlî-i bende-perverîleri buyruldukda her halde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-ihsânındır

Fî 29 B [Receb] Sene [12]65

Bende Şinâsî²⁷

Sultan Abdülmecid'in, 20 Şubat 1849 tarihinde Paris'e gönderilme iradesini ortaya koyduğu Şinâsî'nin²⁸ aynı yıl içinde Paris'e gittiği bilinmesine rağmen söz konusu yolculuğun yapıldığı ay ve gün bugüne değin kesin olarak bilinmiyor, bu nedenle söz konusu tarihe dair ancak birtakım tahminler ileri sürülebiliyordu. Mektuba göre Şinâsî, hicrî 1265 yılının Receb ayının ikinci cuma günü (10 Receb 1265) İstanbul'dan ayrılmıştır. Bu durumda söz konusu tarihin miladî 1 Haziran 1849'a karşılık geldiği görülmektedir. Yine söz konusu yazıdan kendisinin on bir günlük yolculuğun ardından hicrî 21 Receb 1265, miladî 12 Haziran 1849'da Paris'e vardığı anlaşılmaktadır. Bahse konu yazının kaleme aldığı tarih ise hicrî 29 Receb 1265, miladî 20 Haziran 1849'dur. Böylece ilk kez yayımladığımız söz konusu yazı sayesinde Şinâsî'nin Paris'e varış tarihi kesin olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Sultan Abdülmecid'in 20 Şubat 1849'da Paris'e gönderilme iradesini ortaya koyduğu Şinâsî'nin, dört aya yakın bir sürenin sonunda 12 Haziran 1849'da Paris'e ulaştığı kesin kanıtı ile birlikte ilk kez ortaya konmuştur²⁹.

Öte yandan ilgili mektup İstanbul'a ulaştığında Hariciye Nâzırlığı makamında kim oturduğu sorgulandığında Mehmed Emin Âli Paşa ismi ile karşılaşılması³⁰ söz konusu mektubun konumuz açısından ehemmiyetini daha da artırmaktadır. Zira ilgili mektup her şeyden önce Şinâsî ile Âli Paşa arasında hikâyenin henüz en başında doğrudan bir iletişim kanalının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bahse konu evrak üzerinden ifade edilebilecek bir diğer dikkat çekici husus ise dil ve edebiyatta sadelik ile kısalık (az ve öz) ilkelerine sadakatiyle bilinen Şinâsî'nin bu tavrından farklı olarak yukarıdaki mektubun başından sonuna kadar ağdalı bir dille Hariciye Nâzırı Mehmed Emin Âli Paşa'ya hitaben övgü dolu ifadeler kullanmasıdır. Ebüzziya Tevfik Bey'in ikili arasındaki münasebetlerin kökenine ve olumsuz yapısına dair daha evvel ileri sürdüğü hususlar göz önünde bulundurulduğunda söz konusu mektubun kendisi ve mahiyetinin hayrete şayan olduğunu kabul etmek gerekir. Bu bağlamda ilgili yazının, Şinâsî'nin Paris'e gitmeden evvel Hariciye Nazırı Mehmed Emin Âli

²⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi Belgeleri (HR. MKT.), 26/51. [29 B 1265 (1 Haziran 1849)]

²⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) İrâde-Hariciye (İ. HR.), 50/2384. (26 Ra 1265/19 Şubat 1849).

²⁹ Hicrî takvimde 21 Receb 1265 tarihi Şinâsî'nin yukarıdaki mektupta ifade ettiği gibi çarşamba gününe değil, salı gününe denk gelmektedir. Söz konusu farklılık sebebiyle kendisinin Paris'e varış tarihi hicrî ve miladî olarak +- (1) günlük hata payını içermektedir.

³⁰ Kuneralp, *Son dönem Osmanlı erkân ve ricali*, 5.

Paşa ile herhangi bir düşmanlık ve münafaret ilişkisi içinde olmadığı yönündeki kanaatleri desteklediği anlaşılmaktadır.

Şinâsî'nin Paris yıllarına gelindiğinde, bu döneme dair de elde pek az bilginin mevcut olduğu fark edilmektedir. Az sayıdaki bilginin en büyük kaynağı bilindiği üzere Şinâsî hakkında ileri sürdüğü iddialara ihtiyatla yaklaşılması gereken Ebüzziya Tevfik Bey'dir. Buna karşılık konu ile ilgili olarak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yaptığımız tarama sonucunda bulunan ikinci mektup Osmanlı Arşivi Hariciye Nezâreti Siyasi Kısım evrakında kayıtlı Şinâsî'nin Paris'ten İstanbul'a gönderdiği 1849 yılına ait bir yazıdır. İkili arasındaki münasebetlerin erken dönemine dair belirsizlikleri ortadan kaldırmaya katkı sunacağı düşünülen ikinci mektup da ilk kez yayımlanmaktadır:

Devletlû Efendim Hazretleri

Bâde-i bendegânemde istimrârı bâ'is-i feyz ve iftihâr olan hüsn-i teveccühât-ı âliye-i hazret-i nezâret-penâhîleri delâlet-i celîlesiyle Paris'e vüüsül-i kemterânem müyesser olalıdan beri tahsîl emrine ve zimmet-i rikkiyyet-i çâkerâneme vâcib ve müterettib olduğu üzre ed'iyye-i hayriyye-i aliyye-i âsafânelerinin tekrâr ale't-tekrârına müdâvemet-i sahîha-i ubeydânem ber-kemâl olmakdan nâşî bu bâbda bilhassa hâk-pây-ı hâcet-revâ-yı mekârim-kârîlerine arz-ı mü'esser-i teşekkür-i hâl ile berâber bu tarafa azîmet-i ahkarânem esnâsında bi gayr-ı liyâkatin muhriz bulunmuş olduğum rütbe ve nişânın terfi' ve tebdili hakkında inâyet-efzâ-yı vukû' buyrulan va'ad-i âlînin bu evân-ı meymenet-nişânda sûret-yâb-ı incâz olması husûsuna müsâ'afa-i seniyye-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri şâyân ve mesâğ ve abd-i müstedimleri bu cihetle ez-ser-i nev çerâğ buyrulamak istirhâmı ma'razında min gayr-ı haddin takdîm-i arz-ı hâl-i ubeydâneme mücâseret kılınmış olduğu muhât-ilm-i âlî-i çâker-perverîleri buyruldukda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir

Fî 23 M[uharrem] Sene [12]66

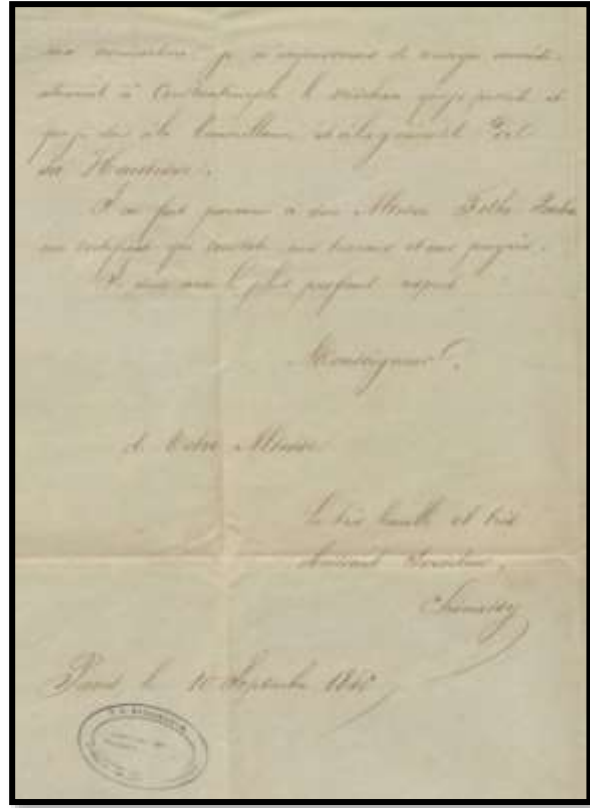
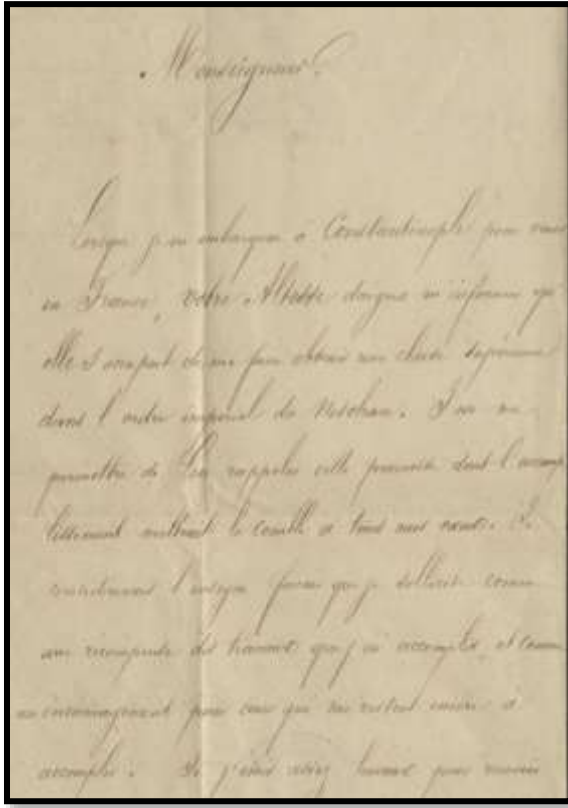
Bende Şinâsî³¹

Altında Şinâsî'nin şahsî mührünün bulunduğu ikinci mektubun da ilki gibi dönemin Hariciye Nâzırı Mehmed Emin Âli Paşa'ya hitaben kaleme aldığını ifade etmek gerekir. Şinâsî'nin Paris'e gelişinden yaklaşık altı ay sonra "rütbe-i hâliyenin terfi'yle nişânın tebdili husûsu"nda kaleme aldığı bu mektubun da ilki gibi Âli Paşa'ya baştan sona övgü dolu sözlerle bezeli olduğu görülmektedir. Ayrıca mektubun mahiyetinden Şinâsî'nin Paris'e gideceği sıra Âli Paşa'nın kendisine rütbe terfisi ve nişân tebdili vaatlerinde bulunduğu, Şinâsî'nin de söz konusu mektupta Hariciye Nâzırı Âli Paşa'ya ilgili vaatleri hatırlatma cüreti gösterdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ikinci mektubun varlığı ve mahiyeti de bir önceki mektup gibi Ebüzziya'nın, ikilinin münasebetlerinin erken dönemine dair çizdiği olumsuz çerçevenin dışında kalmakta, bu yönüyle söz konusu bilgilerin sahlılığı üzerindeki şüpheleri derinleştirmektedir.

Şinâsî'nin Osmanlı Arşivi Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Evrakı arasında bulunan üçüncü mektubuna gelinecek olunursa, bu mektubun ikinci mektuptan yaklaşık on ay sonra yazılmış 10 Eylül 1850 tarihli Fransızca bir mektup olduğu fark edilmektedir. Daha evvel Şinâsî'nin Fransızca el yazı örneğini içeren bir yazısı ile karşılaşılması söz konusu

³¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Hariciye Nezâreti Siyasi (HR. SYS.), 1869/3. [30 Aralık 1846]. Söz konusu mektubun orijinal sureti çalışmanın sonunda bulunan "Ekler" bölümünde yer almaktadır.

mektubun değerini daha da artırmaktadır. Kendisi ile Âli Paşa arasındaki münasebetlerin erken dönemine ışık tutulmasına katkı sağlayacağını düşündüğümüz söz konusu mektup da bu vesile ile ilk kez yayımlanmaktadır:

Efendim,

Fransa'ya gelmek için İstanbul'dan demir attığımda, Majesteleriniz, imparatorluk nişan mertebesinde beni daha yüksek bir sınıfa sokmakla ilgilendiğini bana bildirmeye tenezzül etmişti. Gerçekleşmesi tüm dileklerimi yerine getirecek olan bu vaadi ona hatırlatma cüreti gösteriyorum. Bu yüce ihsanı, muvaffak olduğum işler için bir ödül olarak ve muvaffak olacağlarım adına bir teşvik olarak değerlendirdim. Terfi-i rütbeyi alacak kadar şanslı olsaydım, sahip olduğum ve Ekselanslarınızın iyilik ve cömertliğine borçlu olduğum nişanı derhal İstanbul'a iade ederdim.

Ekselansları Fethi Paşa'ya çalışmalarımı ve ilerlemelerimi teyit eden bir belge gönderdim.

En derin saygılarımla huzurunuzdayım.

Efendim,

Majesteleri,

Çok hakir ve çok itaatkâr hizmetçiniz,

Şinâsî

Paris, 10 Eylül 1850³²

³² Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Belgeleri (HR. TO.), 413/6. [10 Eylül 1850].

Şinâsî'nin ilk kez yayımlanan bu Fransızca mektubunda da muhatabın adının doğrudan verilmediği görülmektedir. Buna karşılık mektup metninin içinde gönderildiği zarfın kendisi de arşiv kaydında bulunmaktadır. Söz konusu zarfın üzerinde Fransızca "Bâbiâli Hariciye Nâzırı Efendi Hazretlerine" [*À Son Altesse Monseigneur Le Ministre Des Affaires Étrangères De La Sublime Porte*] hitabının bulunduğu, hemen altında ise Türkçe "Şinasi nâm terfî-i rütbe etmesine dâir arz-ı hâli" ifadesinin yazılı olduğu fark edilmektedir³³. Dolayısıyla bahse konu Fransızca mektubun, bir önceki mektup gibi dönemin Hariciye Nâzırı'na hitaben kaleme alınan bir yazı olduğu anlaşılmaktadır. Mektubun yazıldığı 10 Eylül 1850 tarihinde Hariciye Nâzırlığı makamında Mehmed Emin Âli Paşa'nın bulunduğu³⁴ göz önünde bulundurulursa bu yazının da muhatabının Âli Paşa olduğu ortaya çıkmaktadır.

Fransızca mektubun mahiyetine gelindiğinde ana konunun ikinci Türkçe mektupla aynı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Şinâsî'nin bir yıl içinde nişanının rütbesinin artırılması için Paris'ten Hariciye Nâzırı'na birden fazla yazı yazdığını ortaya koymaktadır. Nitekim ikinci mektupta geçen "... bu tarafa azîmet-i ahkarânem esnâsında bi gayr-ı liyâkatin muhriz bulunmuş olduğum rütbe ve nişânın terfî' ve tebdîli hakkında inâyet-efzâ-yı vukû' buyrulan va'ad-i âlînin bu evân-ı meymenet-nişânda sûret-yâb-ı incâz olması ..." ifadeleri ile bu mektuptan on ay sonra kaleme alınan Fransızca mektuptaki "Fransa'ya gelmek için İstanbul'dan demir attığımda, Majesteleriniz, imparatorluk nişan mertebesinde beni daha yüksek bir sınıfa sokmakla ilgilendiğini bana bildirmeye tenezzül etmişti. Gerçekleşmesi tüm dileklerimi yerine getirecek olan bu vaadi ona hatırlatma cüreti gösteriyorum." ifadelerinin birbiriyle paralellik arz etmesi, kendisinin aradan geçen zaman zarfında arzu ettiği rütbe terfisini alamadığı ve bu sebeple söz konusu yazılarla talep yinelemesinde bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Mektupta dikkati çeken bir diğer husus Şinâsî'nin "Efendim", "Majesteleri", "Ekselansları" gibi ifadelerle ululadığı Âli Paşa'ya yönelik son derece nazik ve dikkatli bir üslup kullanması, buna karşılık kendisinden "çok hakir ve çok itaatkâr hizmetçi" olarak söz etmesidir. Kendisinin Paşa'ya gönderdiği önceki mektuplarda da buna benzer bir tarz benimsemesi ve Paşa'dan rütbe terfisi ile nişan tebdili taleplerinde bulunması gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda, Şinâsî'nin Paris döneminde Âli Paşa ile müspet münasebet kurmanın ötesinde bir himaye beklentisi içinde bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle ilgili mektuplar, Şinâsî'nin Âli Paşa ile müspet münasebetleri sürdürmeye çalıştığını göstermekle kalmamakta, bunun yanı sıra Paşa'nın inayet ve ihsanına mazhar olmayı amaçladığına işaret etmektedir. Nitekim kendisinin ilgili yazıyı Türkçe değil, Fransızca kaleme almak suretiyle Hariciye Nâzırı Âli Paşa'ya aradan geçen zaman zarfında bahse konu dilde ne denli ilerlemiş olduğunu uygulamalı olarak/etkili bir yolla ifade etmek istediği, bu vesile ile Paşa'nın takdirini kazanmayı murat ettiği anlaşılmaktadır.

Daha evvel ifade edildiği üzere Şinâsî'yi Paris dönüşü 1855 yılında rütbesi ve maaşını artırarak Meclis-i Maârif'e aza olarak atatan kişinin de Âli Paşa olduğu göz önünde bulundurulursa, Paşa'nın da söz konusu himaye beklentisi ve çağrısına kayıtsız kalamadığı ve müspet bir karşılık verdiği ortaya çıkarmaktadır. Buradan Âli ile Şinâsî arasında, Şinâsî Paris'e gitmeden evvel başladığı anlaşılan müspet münasebetlerin, ilerleyen yıllarda daha da geliştiği, dahası Reşid Paşa ile Âli Paşa arasında 1852 yılında başlayan siyasî rekabetten ilk etapta olumsuz etkilenmediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

³³ BOA, HR. TO. 413/6.

³⁴ Kunalalp, *Son dönem Osmanlı erkân ve ricali*, 5.

4. Şinâsî'yi Taltif Ettiren Kayıp Eseri

Şinâsî'nin Paris döneminin yanı sıra Sadrazam Âli Paşa'nın teklifiyle Meclis-i Maârif'e atandığı 4 Temmuz 1855'ten yine Âli Paşa'nın teklifiyle memuriyetten ihraç edildiği 18 Eylül 1856'ya dek geçen bir yıl iki ayı aşkın süre içinde Âli Paşa ile münasebetlerinin nasıl değiştiği ve dönüştüğü sorusu da konumuz açısından ehemmiyet arz etmektedir. Buna karşılık kendisinin yaşamının söz konusu devriyle ilgili bilinenler pek azdır. Ancak İbrahim Necmi Dilmen, 1942 yılında yayımlanan *Tanzimat Edebiyatı Tarihi Notları* adlı eserinde Şinâsî'nin yaşamının bu devresine dair dikkate değer bir iddiada bulunmakta ve söz konusu iddianın bir ucu da Şinâsî'nin Âli Paşa ile münasebetlerine dayanmaktadır. İddiaya göre Encümen-i Dâniş kurulduktan sonra kaleme alınacak kitapların bir listesi yapılmış, kavaid kitabının (gramer) yazılması da bizzat Şinâsî'den istenmiştir. Şinâsî yıllar sonra Mehmed Said Bey (sonradan Paşa) ile giriştiği "mebhûsetün anhâ" polemigi esnasında bahse konu eserin bir cüz'ünün basıldığını ifade etmesine karşın bu eser hiçbir zaman ele geçmemiştir³⁵. Dilmen'in söz konusu iddiasının gerçekliği sorgulandığında Şinâsî'nin *Sarf Mecmûası* adını verdiği bir gramer kitabı projesinin mevcut olduğunu ifade etmek gerekir³⁶. Bu bağlamda "mebhûsetün anhâ" polemigi esnasında *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*'in "Acaba *Tasvîr*'de hilâf-i mevzuat sūdûr eden deâvi, neşrine hazırlandığı yeni sarf mecmuasından bir mukaddime midir?"³⁷ şeklindeki sorusuna yanıt olarak *Tasvîr-i Efkâr*'ın 19 Aralık 1864 tarihli 257. sayısında, Şinâsî tarafından hazırlanan Arapça bir gramer kitabının Meclis-i Maârif tarafından onaylanıp yayımlanması için gerekli olan Hünkâr iradesinin çıktığını ilan ettiği görülmektedir³⁸.

Bununla birlikte bahse konu eser elimizde bulunmadığından basılıp basılmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Şinâsî'nin, ilgili eserin başlangıç kısmının bir bölümünü kaleme aldığı, bu bölümün Meclis-i Maârif onayından geçtiği ve ardından basımı için Sultan'ın iradesinin alındığı hususları gazetede duyuru aracılığıyla kamuoyuna açıkça ilan edilmiştir. Bahse konu hususlar Dilmen'in iddiasını desteklemesi açısından önemli görülmektedir. Konu ile ilgili olarak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yaptığımız taramanın sonucunda ise Osmanlı Arşivi İrâde-Dâhiliye evrakı arasında Meclis-i Maârif'in, Şinâsî'nin "*Mebâdî-i İlm-i Sarf*" adlı risalesinin basımı ve yayımını teklif eden mazbatası, sadrazamın hükümdara sunduğu arz tezkiresi ile sultanın kabul iradesi bulunmuştur. Söz konusu yazılar ilk kez yayımlanmaktadır:

Meclis-i âcizânemiz a'zâsından izzetlü Şinâsî Efendi bendelerinin te'lîfine muvaffak olduğu risâle beyne'l-huzzâr mütâla'a olundukda risâle-i mezkûre mebâdî-i ilm-i sarfın teshîl-i tahsîlini mûceb olmasıyla mübtedâ hakkında güzel bir eser olduğu hâlde bunun ilerisini dahi efendi-i mûmâ ileyh te'lîf etmekte olup asr-ı mehâsin-hasr-ı hazret-i hilâfet-penâhîye bir ilâve-i cemîle olacağından tab' ve temsile şâyeste bulunduğu mebrû tab' ve temsîli ve efendi-i mûmâileyhin dahi taltîfi tezekkür ve tensîb kılınmış ise de ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir

Fî 6 Receb Sene [12]72

³⁵ İbrahim Necmi Dilmen, *Tanzimat edebiyatı tarihi notları*. (Ankara: Alâeddin Kırıl Basımevi, 1942), 15-16.

³⁶ Ebüzziya, *Şinasi*, 355-356.

³⁷ Tanpınar, *19'uncu asır Türk edebiyatı tarihi*, 208-209.

³⁸ *Tasvîr-i Efkâr*, "Havâdis-i dâhiliye/Pâyitaht/Tasvîr" (20 Receb 1281), 2.

Şerif Mehmed Tahir / Hüsam Efendi (bulunamadı) / es-Seyyid Mehmed İmadüddin / Hayrullah / es-Seyyid Mustafa Vehbi / Ahmed Cevdet / Mehmed Ali / Abdülkerim / es-Seyyid Hafız Mehmed Arif / Mehmed Rüşdü³⁹

Utûfetlû Efendim Hazretleri

Meclis-i Ma'ârif a'zâsından izzetlû Şinâsî Efendi'nin te'lîf eylediği risâle ol bâbda meclis-i mezkûrdan tanzîm olunan mazbata ile berâber manzûr-ı şevket-meofûr-ı hazret-i şehinşâhî buyrulmak için irsâl-i sû-yı vâlâları kılındı mazbata-i mezkûrede beyân olunduğu vechile risâle-i mezkûre mebâdî-i ilm-i sarfın teshîl-i tahsîlini mûcib olmasıyla mübtedâ hakkında güzel bir eser olduğundan bunun tab' ve temsîl etdirilmesi ve efendi-i mûmâileyhe şâyân-ı taltîf olduğundan hâiz olduğu rütbe-i sâniye sınıf-ı sânîsinin sınıf-ı evvel mütemâyizine terfi'i hakkında her ne vechile emr ü fermân-ı cenâb-ı cihân-bânî müte'allik ve şeref-sudûr buyrulur ise âna göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîmine ibtidâr olundu efendim

Fî 25 Receb Sene [12]72

M[a'lûm]

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Hâme-zîb-i ibcâl olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle mezkûr mazbata ve risâle manzûr-ı âlî-i hazret-i şâhâne buyrulmuş ve ber-vech-i istîzân zikr olunan risâlenin tab' ve temsîl etdirilmesi ve efendi-i mûmâileyhin hâiz olduğu rütbe-i sâniye sınıf-ı sânîsinin sınıf-ı evvel mütemâyizine terfi'ine müte'allik şeref-sudûr buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne muktezâ-yı münîfinde bulunmuş ve mârrü'l-beyân mazbata ve risâle yine savb-ı sâmiye-i âsafânelerine i'âde kılınmış olmakla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 27 Receb Sene [12]72⁴⁰

Görüldüğü üzere Meclis-i Maârif mazbatasında Şinâsî'nin "te'lîfine muvaffak olduğu" "risâle"nin ilgili oturumda hazır bulunan azaların incelemesi neticesinde acemiler için "güzel bir eser olduğu"nun anlaşıldığı, söz konusu eserin "tab' ve temsile şâyeste bulunduğu", Şinâsî'nin bu risâlenin geri kalanını "te'lîf etme"ye devam ettiği, kendisinin bu gayretleri sebebiyle "taltîf"inin uygun görüldüğü ifade edilmiş, sadrazamın arz tezkiresinde de söz konusu hususlar yinelenerek eserin basım ve yayımı ile Şinâsî'nin terfisi teklif edilmiş, sultan da bahse konu teklifi kabul etmiştir. İlk olarak ilgili evrakın kaleme alındığı tarihte söz konusu eserin Şinâsî tarafından "te'lîf" edildiği, diğer bir deyişle yazılmış olduğu ve fakat henüz basılmadığı anlaşılmaktadır. Yine evrakın içeriğinden söz konusu risâlenin, yazının ekinde yer aldığı bilgisi verilmesine karşın ilgili evrakın ait olduğu dosya numarasında kayıtlı herhangi bir risâle bulunamamıştır. Dolayısıyla Şinâsî'nin Arap gramerine dair bir eser kaleme almış olduğu hususu yukarıda ilk kez yayımlanan evrak ile kesinleşmiş olmakla birlikte söz konusu eser kayıp olma niteliğini halen korumaktadır.

³⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) İrâde Dâhiliye (İ. DH.), 342/22543. [25 B 1272 (1 Nisan 1856)]. Söz konusu evrakın orijinal sureti çalışmanın sonunda bulunan "Ekler" bölümünde yer almaktadır.

⁴⁰ BOA, İ. DH. 342/22543. Söz konusu evrakın orijinal sureti çalışmanın sonunda bulunan "Ekler" bölümünde yer almaktadır.

Şinâsî'nin, *Tasvîr-i Efkâr*'ın 19 Aralık 1864 tarihli 257. sayısında söz konusu risalenin yayımlanmasına dair hükümdar iradesinin bulunduğu hatırlatmasında bulunması, ilgili iradenin alındığı tarihten sekiz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına karşın eserin henüz yayımlanmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*'in sorusundaki "... neşrine hazırlandığı yeni sarf mecmuası..." ifadesi bahse konu tespitimizi teyit etmektedir. Dolayısıyla yinelemek gerekirse ortaya koyduğumuz yeni belgelerle/delillerle söz konusu eserin yazılmış olduğu kesinleşmiş olmakla birlikte eldeki bulgular ışığında hiçbir zaman yayımlanmadığı/yayımlanamadığı tahmin edilmektedir. Ebüzziya Tevfik Bey, Şinâsî'nin ölümünün ardından bahse konu eseri gördüğünü iddia etmesine karşılık Mermutlu'nun ifade ettiği üzere Ebüzziya'nın gördüğünü iddia ettiği çalışma, ilgili eserin yayıma hazır müsveddesi olmalıdır⁴¹. Bu arada Şinâsî'nin ilgili gazete yazısında bahse konu eserin "*erbâb-ı maârif indinde şey-i hakir olduğunu ... itiraf e*" tmesinin⁴², eserin basılmama nedenlerinden birini açıkladığı düşünülmektedir. Dolayısıyla Şinâsî'nin söz konusu eseri basit bir metin olarak görmesi nedeniyle basmadığı tahmin edilmektedir. Nitekim yukarıda yer alan Meclis-i Maârif mazbatası ile sadaret tezkiresinde söz konusu eserin "acemiler için güzel bir eser" olduğuna ilişkin vurgu bu konudaki tahminimizi desteklemektedir.

Meselenin konumuz açısından ilgi çekici tarafına gelindiğinde yukarıdaki resmî evrak arasındaki arz tezkiresinin tarihinin miladî 1 Nisan 1856 olması üzerinde bilhassa durmak gerekir. Zira bu ayrıntı ilgili iradenin, Şinâsî'nin Meclis-i Maârif'e atanmasından yaklaşık dokuz ay sonra Âli Paşa'nın sadrazamlığının devam ettiği ve fakat Şinâsî'nin bahse konu kuruldan henüz ihraç edilmediği bir zamana ait olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla söz konusu eseri yazmış olması dolayısıyla Şinâsî'nin rütbesinin "rütbe-i sâniye sınıf-ı evvel-i mütemâyizine terfî"sini Sultan'a teklif eden kişi Sadrazam Âli Paşa'dır. Buradan Nisan 1856 tarihi itibarıyla dahi Şinâsî ile Âli Paşa arasında olumsuz bir durumun bulunmadığı, aksine söz konusu isimler arasındaki müspet münasebetlerin ilerleme kaydettiği fark edilmektedir. Bu noktada Âli ile Şinâsî arasında ortaya çıkan düşmanlıktan evvel ikili arasında uzun yıllara dayanan iyi ilişkiler bulunduğu, söz konusu ilişkilerin mahiyeti analiz edildiğinde bunun himaye derecesine ulaştığı hususu netlik kazanmaktadır. Ancak Şinâsî'nin bu tarihten yalnızca dört buçuk ay sonra 18 Eylül 1856 tarihinde yine Âli Paşa'nın girişimiyle memuriyetten ihraç edildiği göz önünde bulundurulduğunda, uzun yıllara dayanan müspet ilişkilerin çok kısa bir sürede bozulduğu ve yerini bir anda düşmanlık ve nefret ilişkisine bıraktığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu zaman zarfında Şinâsî ve Âli Paşa arasındaki iyi ilişkileri baltalayan olumsuz birtakım gelişmeler yaşandığı anlaşılmaktadır. Fakat sözü edilen gelişmelerin mahiyeti kesin olarak bilinmemekte, ancak birtakım ihtimallerin etkisine işaret edilebilmektedir.

İhtimallerden ilki, Şinâsî'nin Meclis-i Maârif'e atanıp taltif edilmesinden sonra dost meclislerinde Reşid Paşa savunusu üzerinden Âli Paşa aleyhine birtakım sözler sarf etmesi ve bahse konu sözlerin Âli Paşa'nın kulağına kadar gelmesidir. Kendisinin memuriyetten ihraç kararında gerekçelerden biri olarak sayılmakla birlikte ayrıntısına girilmeyen rütbe ve me'mûriyete yakışmayacak "evzâ-ı makdûhede bulun"ma⁴³ eyleminin bahse konu duruma işaret ettiği düşünülebilir. İkilin arasının bir anda açılmasına neden olan gelişmenin mahiyetine dair ikinci ihtimal ise Sadrazam Âli Paşa'nın, himaye ve ihsanlarına karşılık

⁴¹ Mermutlu, *Sosyal düşünce tarihimizde Şinasi*, 96.

⁴² Tasvîr-i Efkâr, "Havâdis-i dâhiliye/Pâyitaht/Tasvîr", 2.

⁴³ BOA, İ. MMS. 8/312.

Şinâsî'den kendisi için kasideler yazmasını beklerken Şinâsî'nin bahse konu beklentiyi karşılamak yerine sadaret makamından azledilmiş olmanın yanı sıra Âli Paşa'nın siyasî rakibi konumunda bulunan Reşid Paşa'ya ikinci kasidesini (1272) yazmasının olası etkileridir. Bu bağlamda Âli Paşa'yı öfkeleniren ve Şinâsî aleyhine aniden harekete geçmesini sağlayan gelişme söz konusu Reşid Paşa kasidesi olabilir. Bahse konu ihraç kararının alınması sürecinde Şinâsî'ye kendisini müdafaa hakkı dahi tanınmaması göz önünde bulundurulduğunda burada sözü edilen iki olasılığın birleşerek Şinâsî'nin memuriyetten azledilmesine neden olduğu tahmin edilmektedir. Nitekim ihraç teklifinin oy birliğiyle alındığı Heyet-i Vükelâ'da Şinâsî'yi öteden beri himaye etmiş olan Tophâne-i Âmire Müşiri Ahmed Fethi Paşa'nın da bulunup ilgili karara katılmış olması, Şinâsî'nin dönemin şartlarına göre affı güç bir cürüm işlediğine işaret etmektedir⁴⁴. Bu noktada iki olasılığın da ortak bir hakikatin etkisine işaret ettiği anlaşılmaktadır. O da Şinâsî'nin siyaseten Reşid Paşa cephesinde bulunmakta ısrarcı olmasının yanı sıra Reşid Paşa savunusunda dönemin koşullarına göre makul ölçüleri aşması sonucu Âli Paşa'nın öfkesi ve düşmanlığını kazanmış olduğudur. Bu durum Şinâsî'nin ısrarcı ve abartıya kaçtığı anlaşılan Reşid Paşa tutkusunun arka planı ve temel dinamiklerinin neler olabileceği sorusunu akıllara getirmesine karşın ilgili sorunun muhtemel yanıtları ise bir başka araştırmanın konusunu teşkil etmelidir.

Sonuç

Bu çalışmada Tanzimat Devri'nin simgesel değere sahip iki önemli şahsiyeti olarak beliren ve aralarında büyük bir düşmanlık bulunduğu bilinen Mehmed Emin Âli Paşa ile İbrahim Şinâsî arasındaki münasebetlerin erken dönemine dair çelişkiler ile belirsizlikler yeniden ele alınmak suretiyle bu münasebetlerin mahiyetine dair ortada duran soru ve sorunlar yeni belgeler ile bu belgelere dayalı değerlendirmeler ışığında giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ortaya çıkardığı ilk önemli husus, ikili arasındaki münaferetin, Ebüzziya'nın ileri sürdüğünün aksine Şinâsî'nin 1849'da başlayan Paris yıllarına dek uzanmadığı, bunun yerine kendisinin Âli Paşa'nın teklifiyle Meclis-i Maârif'ten ihraç edildiği 18 Eylül 1856'dan hemen öncesindeki olumsuz birtakım gelişmelere dayandığıdır.

Söz konusu sonuç ile ilişkili bir başka önemli husus, iki şahsiyet arasında Şinâsî Paris'e gitmeden evvel başlayan müspet münasebetlerin bulunduğu, Şinâsî'nin Paris yıllarında söz konusu münasebetlerin gelişmeye devam ettiği ve bunun zamanla bir hami-himaye edilen ilişkisine dönüştüğüdür. Nitekim bu çalışma vesilesiyle ilk kez yayımlanan belgelerden Şinâsî'nin 1849'da Paris'e gitme hazırlıkları yaptığı esnada Âli Paşa'nın kendisine rütbe terfisi vaadinde bulunduğu, Şinâsî'nin Paris'ten Paşa'ya yazdığı mektuplarda söz konusu vaadi hatırlatarak bürokraside yükselme taleplerini büyük övgüler eşliğinde yinelediği, söz konusu övgüler ile ısrarlı taleplere karşılık Âli Paşa'nın, Şinâsî'nin rütbe terfilerini gerçekleştirdiği, Paris dönüşü Meclis-i Maârif gibi saygın bir kurulun azalığına gelmesini sağladığı, dahası Mebâdî-i İlm-i Sarf adlı risale dolayısıyla Paşa'nın Sultan'a Şinâsî'nin taltifini teklif ettiği ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda Şinâsî'nin Paris'e varışından memuriyetten ilk kez ihracına dek geçen yedi yılı aşkın süre zarfında ikili arasında bir münaferet ve düşmanlık değil, aksine müspet münasebetler ve bir himaye ilişkisi bulunduğu hususu kesinlik kazanmıştır.

Çalışmanın sonuçları bağlamında dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus, Şinâsî ile Âli Paşa arasındaki münaferet ve düşmanlıkta Paşa'nın Şinâsî'ye yönelen şahsî kıskançlıklarından ziyade Şinâsî'nin, devrin siyasî cepheleşmesinde Âli Paşa'ya yönelen ve şiddetini giderek

⁴⁴ Ebüzziya, *Şinasi*, 109-116; Kunalalp, *Son dönem Osmanlı erkân ve ricali*, 12.

artıran muhalefeti ile siyaseten Reşid Paşa'dan yana beliren açık tavrının etkili olduğudur. Bu bağlamda ortaya çıkan olumsuz sonucun tüm sorumluluğunu tek taraflı bir okumayla Âli Paşa'nın karakterine dair zayıflıklara yüklemek yerine Şinâsî'nin siyasî tercihlerinin söz konusu münafetteki payının daha büyük olduğunu ifade etmek hakikat ve hakkaniyete daha uygun düşmektedir. Bu durumda ikili arasındaki husumetin arka planındaki siyasî gerekçenin, şahsî gerekçelerden daha öncelikli ve etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Âli Paşa ile Şinâsî arasındaki müspet münasebetleri bozan ana faktörün kıskançlıktan öte siyaset olduğu söylenebilir. Bu durumda Âli Paşa'nın, Şinâsî'nin Tanzimat Devri siyasî cepheleşmesinde tercihini Reşid Paşa'dan yapmasına verdiği yanıtın münafet ve düşmanlık gibi abartılı bir karşılık olmasında Şinâsî'nin kendisi için herhangi bir kimse değil, yıllarca himayesinde bulunan bir memur olmasının önemli bir etkisi olduğu değerlendirilmektedir.

Öte yandan çalışma kapsamında ilk kez yayımlanan belgelerin, Şinâsî'nin Âli Paşa ile münasebetlerine dair çelişkiler ile belirsizliklerin bir bölümünün çözümüne katkı sunmanın yanı sıra kendisinin biyografisine dair bugüne dek karanlıkta kalan birtakım hususları aydınlığa kavuşturduğunu ortaya koymak gerekir. İlk olarak Şinâsî'nin devlet tarafından lisan öğrenme gayesiyle Paris'e gönderildiği tarihe ilişkin bugüne değin çeşitli tahminler mevcut olmasına karşın söz konusu tarih kesin olarak bilinemiyordu. Buna karşılık çalışmanın üçüncü bölümünde yer verdiğimiz Şinâsî'nin Paris'ten Âli Paşa'ya gönderdiği 20 Haziran 1849 tarihli mektupla kendisinin İstanbul'dan 1 Haziran 1849'da ayrıldığı ve 12 Haziran 1849'da Paris'e ulaştığı kesin olarak ortaya çıkarılmıştır. İkinci olarak Şinâsî'nin ölümüne değin Fransız dili ve kültürüyle içli dışlı olduğu bilinmesine karşın bugüne değin kendisinin Fransızca el yazısının bir örneği ile karşılaşılması. Buna karşılık çalışmanın üçüncü bölümünde paylaştığımız ve bu vesile ile ilk kez yayımlanan Şinâsî'nin Paris'ten Âli Paşa'ya gönderdiği 10 Eylül 1850 tarihli Fransızca mektup söz konusu eksikliği gidermiştir. Mektupta kullanılan el yazısının okunaklı ve şık bir tarzı olduğu fark edilmiştir. Bu durum Şinâsî'nin sonradan öğrendiği Fransızca'yı dikkat çekici bir zarafetle kâğıda işlediğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü husus Şinâsî'nin kayıp eseri olarak nitelendirilen *Sarf Mecmuası*'nın hakikati ve akıbetine ilişkindir. Bu bağlamda çalışmanın dördüncü bölümünde Meclis-i Maârif'in, Mebâdî-i İlm-i Sarf'ın basımı ve yayımını teklif eden mazbatası, sadrazamın hükümdara sunduğu arz tezkiresi ve sultanın kabul iradesi ilk kez yayımlanmıştır. Söz konusu belgeler incelendiğinde Şinâsî'nin o tarihte Arap gramerini yeni öğrenen kimselere yönelik hazırladığı eserin ilk bölümünü tamamlamış olduğu ve diğer bölümlerini yazmaya devam ettiği, Meclis-i Maârif tarafından yapılan incelemeler neticesinde söz konusu eserin beğenildiği, eserin basımı ve yayımlanması için Sultan'dan gerekli izin alındığı ve bahse konu gayreti dolayısıyla Şinâsî'nin taltif edilmesinin uygun görüldüğü anlaşılmaktadır. Tüm bunlara karşılık kayıp olma niteliğini halen koruyan eserin eldeki bulgular ışığında hiçbir zaman yayımlanmadığı/yayımlanamadığı tahmin edilmektedir.

Son olarak çalışma kapsamında ilk kez yayımlanan Şinâsî'ye dair rütbe terfisi içerikli yazılar bir bütün olarak değerlendirildiğinde kendisinin edebiyat, sanat, fikir ve basın alanlarında malum olunan ilgisi ve gayretlerinin yanı sıra gençlik yıllarında Tanzimat bürokrasisi içinde hızla yükselmeyi arzulayan, bu arzu doğrultusunda yoğun bir çaba içine girip ısrarlı girişimlerde bulunan bir yönünün olduğu fark edilmektedir. Kendisinin, Âli Paşa'ya abartı derecesinde övgü içerikli mektuplar yazması, söz konusu mektuplarda rütbe ve nişan beklentilerini nazik bir üslupla ve fakat defaatle hatırlatması gibi hususlar kendisinin

en azından gençlik yıllarında siyasî-bürokratik bir kariyer yapmayı arzuladığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Şinâsî cephesinden Âli Paşa'ya yönelen ve giderek artan nefrette Paşa'nın Şinâsî'yi bilhassa gençlik zamanlarında arzu ettiği anlaşılan siyasî ve bürokratik kariyer imkanlarından mahrum edilmenin payının büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi Belgeleri (HR. MKT.)

Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.)

Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Belgeleri (HR. TO.)

İrâde-Dâhiliye (İ. DH.)

İrâde-Hariciye (İ. HR.)

İrâde-Meclis-i Mahsus (İ. MMS.)

2. Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler

Akyüz, Kenan. "Şinâsî'nin Fransa'daki öğrenimi ile ilgili bazı belgeler". *Türk Dili* 3, no. 31 (1954): 397-405.

Akyüz, Kenan. *Encümen-i Dâniş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1975.

Aliye, Fatma. *Ahmed Cevdet Paşa ve zamanı*. İstanbul: Kanâat Kütübhânesi, 1332.

Aliye, Fatma. *Ahmet Cevdet Paşa ve zamanı*. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1995.

Baysun, Cavid. "Mustafa Reşit Paşa". *Tanzimat I, yüzüncü yıldönümü münasebetiyle*. 723-746. İstanbul: Maarif Vekâleti, 1940.

Beydilli, Kemal. "Âli Paşa, Mehmed Emin", *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt: 2. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, 425-426.

Beydilli, Kemal. "Mustafa Reşid Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt: 31. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, 348-350.

Bilgegil, Mehmet Kaya. *Şair Şinâsî hal tercümesi üzerinde küçük bir araştırma*. İstanbul: İrfan Matbaası, 1972.

Cevdet Paşa. *Tezâkir*. Yay. Cavid Baysun. Cilt I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953.

Dilmen, İbrahim Necmi. *Tanzimat edebiyatı tarihi notları*. Ankara: Alâeddin Kırıl Basımevi, 1942.

Ebüzziya, Ziyad. *Şinâsî*. Yayına Hazırlayan: Hüseyin Çelik. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son sadrazamlar*. Cilt I. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Basım, 1982.

İnalçık, Halil. "Tanzimat'ın uygulanması ve sosyal tepkileri". *Bellekten* 28, no. 112 (1964): 623-690.

İskit, Server. *Hususî İlk Türkçe gazetemiz "Tercümaniahval" ve Ağâh Efendi*. Ankara: Ulus Basımevi, 1937.

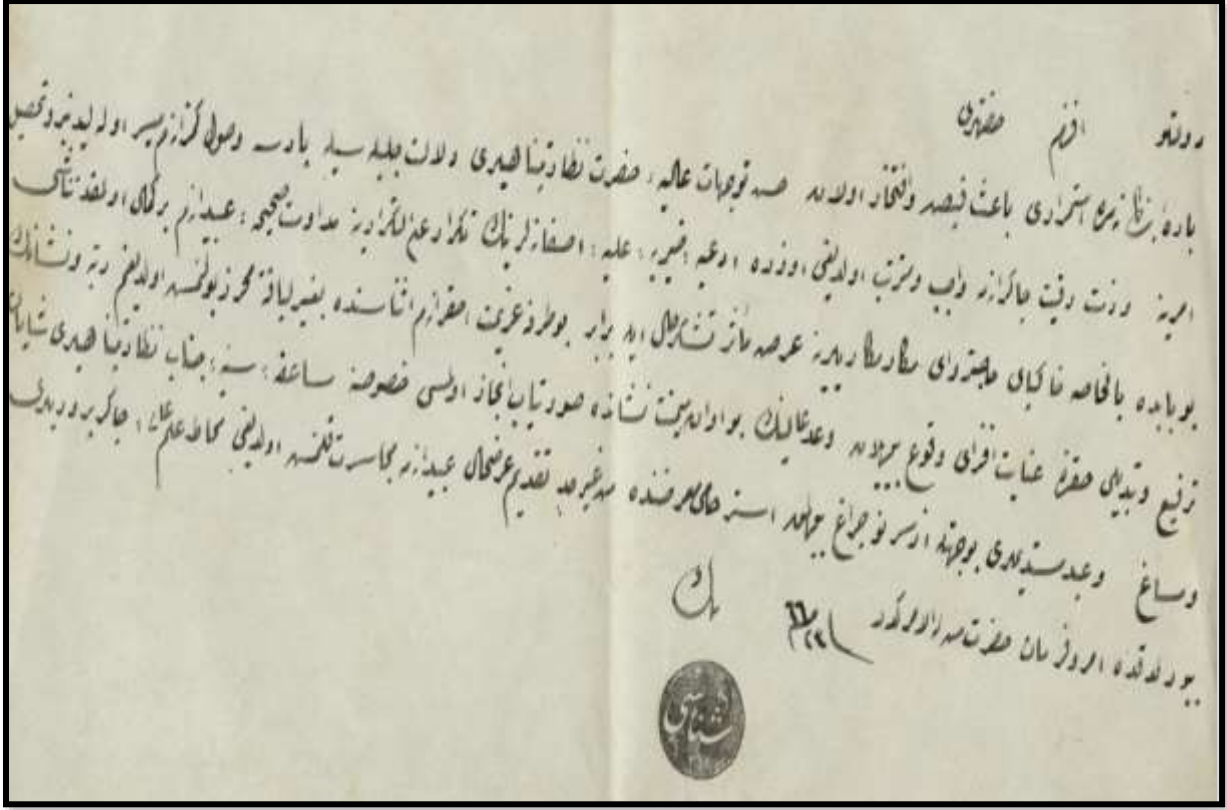
- Karaaslan, Ebuzer. "Tanzimat, istiklâl ve istikbâl". *Türkiye Günlüğü*, no. 155 (2023): 30-48.
- Karlangıç, Osman. "Ahmet Cevdet Paşa'ya göre Tanzimat Dönemi Osmanlı devlet ricali". *Tarih ve Gelecek Dergisi* 3, no. 3 (2017): 266-297. <https://doi.org/10.21551/jhf.357613>
- Kuneralp, Selim. *Son dönem Osmanlı erkân ve ricali (1839-1 922), prosopografik rehber*. İstanbul: İSİS, 1999.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Namık Kemal, devrinin insanları ve olayları arasında*. Cilt I. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Manneh, Butrus Ebu. "Âli ve Fu'ad Paşaların Bâb-ı Âli'deki nüfuzlarının kökleri (1855-1871)". çev. Fatih Yeşil. *Tanzimat, değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Editör: Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu. 477-490. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Basım, 2015.
- Mardin, Şerif. *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğuşu*. Çeviren: Fahri Unan vd. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Mermutlu, Bedri. *Sosyal düşünce tarihimizde Şinasi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2003.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayınları, 1987.
- Râsim, Ahmed. *Matbû'ât tarihine medhal ilk büyük muharrirler'den Şinâsî câmi' ve mürettibi: Ahmed Râsim 1927*. Hazırlayan: Ferhat Korkmaz. Ankara: Detay Yayıncılık, 2016.
- Sunay, Serap. "Damat Mehmed Ali Paşa'nın hayatı ve siyasi mücadelesi". Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2015.
- Şinâsî. *Divan-ı Şinâsî*. Yayına Hazırlayan: Ebüzziya Tevfik. Konstantiniyye: Matbaa-i Ebüzziya, 4. Basım, 1303.
- Şinâsî. *Şinasi, bütün eserleri*. Hazırlayanlar: İsmail Parlatur ve Nurullah Çetin. Ankara: Ekin Kitabevi, 2005.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19'uncu asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 7. Basım, 1988.
- Tevfik, Ebüzziya. *Nümûne-i edebiyât Osmâniyye Osmanlı edebiyatı düzyazı antolojisi*. Hazırlayan: Furkan Öztürk. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2015.
- Tevfik, Ebüzziya. *Nümûne-i edebiyât Osmâniyye*. Konstantiniyye: Matbaa-i Ebüzziya, 6. Basım, 1329.
- Tevfik, Ebüzziya. *Yeni Osmanlılar tarihi*. Sadeleştiren: Şemsettin Kutlu. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973.
- Timur, Taner. *Osmanlı çalışmaları, ilkel feodalizmden yarı sömürge ekonomisine*. Ankara: V Yayınları, 1989.

3. Süreli Yayınlar

Tasvîr-i Efkâr. "Havâdis-i Dâhiliye/Pâyitaht/Tasvîr" (20 Receb 1281) 2.

Ekler

Ek 1: Şinasi'nin Paris'ten Âli Paşa'ya nişanının rütbesinin yükseltilmesini istediği yazısı

(BOA.) HR. SYS. 1869/3.

Ek 2: Mebâdî-i İlm-i Sarf adlı risalenin basımı ve yayımı ile Şinâsî'nin taltifini teklif eden Meclis-i Maârif mazbatası, arz tezkiresi ile sultanın kabul iradesi

عطف قاف
 اشم حفزی
 بحس معارف اعضائند غرضشای اقبالیک تألیف ابجدی رساله اولیایه بحس مذکورده تنظیم اولفاده مضطربه بر بنظر رسو کوفور حضرت شرفی جود لیه خود ارسال سوی اولدی لوق
 مضطربه مذکورده به باید اولدی و جه رساله مذکورده مبارک علم قرآن شریک فیضی موجب اولیله بنده حضرت حفز کوزل بر اولدی بنده بونک طبع و تقبل انگریز و اثری سوزا به سابه خلیف
 اولدی بنده هان اولدی بنده بنده ضف نابستک ضف اولدی بنده بنده حفزه لقا بودیه امر و فرمانه جناب جلایا بنده مشام در شفیه ویر جود لیه اکا کوره حرکت اولدی بنده باید کوز ساری
 بنده بنده اولدی اشم (۵) جمادی

م

معرضه جاکنه لیه بریکه
 لقا بنده ایصال اولدی بنده کوره سابه اعضایه بریکه مذکور مضطربه رساله نظر علی بنده
 بیله ویر بریکه بنده ذکر اولفاده رساله بنده طبع و تقبل انگریز و اثری سوزا به سابه خلیف
 بنده بنده ضف نابستک ضف اولدی بنده بنده حفزه لقا بودیه امر و فرمانه جناب جلایا بنده مشام در شفیه ویر جود لیه اکا کوره حرکت اولدی بنده باید کوز ساری
 جناب معلومه مضطربه بنده ویر ایلیاه مضطربه ویر ایلیاه مضطربه انصافیه اعطایه
 انصافیه ویر ایلیاه امر و فرمانه حضرت حفز لقا بودیه امر و فرمانه جناب جلایا بنده مشام در شفیه ویر جود لیه اکا کوره حرکت اولدی بنده باید کوز ساری

(BOA.) İ. DH. 342/22543.

Summary

The Tanzimat Era appears to be an interesting period in terms of the nature, diversity, and consequences of the relations between the political actors of the period. The complexity of the relations between the actors in question expresses an important feature of the unique character of the Tanzimat spirit in Ottoman history. This study examines the early stages of the relationship between Mehmed Emin Âli Pasha and İbrahim Şinâsî, two of the most prominent political and intellectual figures of the Tanzimat Era. The aim of the study is to eliminate the contradictions and uncertainties regarding the origin of the well-known mutual hatred between Âli Pasha and Şinâsî through the documents extracted from the Ottoman archives, published for the first time about this period of their relations. The research method is document analysis; in this context, the author has utilized archival documents, primary sources, and research and review works. The study begins by questioning the accuracy of some of Ebüzziya Tevfik's claims about the relations between Şinâsî and Âli Pasha. Firstly, although Ebüzziya Tevfik claims that the mutual hatred between Şinâsî and Âli Pasha dates back to old times, to Şinâsî's years in Paris, there is no information to support this claim. Secondly, contrary to what is claimed, Şinâsî was appointed as a member of the Council of Education during the Grand Viziership of Âli Pasha, not Reşid Pasha. Thirdly, in the mutual hatred between Şinâsî and Âli Pasha, Şinâsî also bears responsibility, in addition to Âli Pasha's shortcomings. Finally, contrary to what is claimed, Şinâsî was never a member of the Encümen-i Dâniş and was therefore not expelled from that body. Therefore, the gross errors in the information provided by Ebüzziya Tevfik about Şinâsî show the need for more serious investigations into the relations between Şinâsî and Âli Pasha. The first chapter of the study focuses on the impact of the political rivalry between Mustafa Reşid Pasha and Mehmed Emin Âli Pasha on the relations between Âli Pasha and Şinâsî and states that the political competition between the Pashas negatively affected the relations between Şinâsî and Âli Pasha. This was because Şinâsî had taken a stand in favor of Reşid Pasha in the political competition between the Pashas and had gone to extremes in his stance. In this regard, behind Âli Pasha's hostility and hatred towards the Şinâsî was the latter's negative, radical attitude towards him. The second chapter contains the contradictions regarding the appointment of Şinâsî as a member of the Council of Education after his return to Istanbul from Paris. Membership of the Council of Education, to which Âli Pasha appointed Şinâsî, a supporter of Reşid Pasha, was one of the most prestigious civil service positions of the Tanzimat Era. At this point, it is stated that the reason why the Grand Vizier Âli Pasha appointed Şinâsî as a member of the Council of Education can be understood thanks to new documents obtained from the Ottoman archives. The third chapter contains the Turkish and French letters sent by Şinâsî to Âli Pasha from Paris, where he was studying. It is understood that in these letters Şinâsî addressed Âli Pasha with complimentary expressions and asked him to raise his rank and change his medal. The new information in question shows that the mutual hatred between Şinâsî and Âli Pasha did not date back to old times and that there were good relations between the two before the mutual hatred. The final chapter presents new information about the lost work for which Şinâsî was rewarded. It was decided that the treatise entitled *Mebâdî-i İlm-i Sarf* (Sarf Magazine), which contained the rules of Arabic grammar, should be printed and published with the opinion of the Council of Education, the proposal of the Grand Vizier Âli Pasha and the edict of Sultan Abdülmecid. In addition, Şinâsî was promoted to a higher rank for his efforts. As a result, the study reveals for the first time that there were good relations between the two figures before their mutual hatred, that these relations continued to develop during Şinâsî's years in Paris, and that they eventually became a patronage relationship. On the other hand, new information about Şinâsî's bureaucratic and intellectual biography is shared through the documents published for the first time in this study. This text provides information on the exact date when Şinâsî was sent to Paris by the state and contains his first and only sample of French handwriting. Furthermore, it has been ascertained that Şinâsî had a fervent desire to advance rapidly within the bureaucracy in his youth and diligently endeavored to attain this objective; finally, remarkable new revelations about "Sarf Magazine", one of his missing works, have been brought to light. Therefore, the study, in its content, corrects some important errors and fills some gaps in the political and intellectual biography of Şinâsî.